

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ЧАСТИНИ УГОДИ УКРАЇНА-ЄС****ADMINISTRATIVE AND LEGAL BASIS OF IMPLEMENTATION
OF ECONOMIC PART OF UKRAINE-EU AGREEMENT**

Чернадчук О.В., к.ю.н.,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Сумський державний університет

У статті здійснено аналіз стану впровадження економічної частини Угоди про асоціації України з Європейським Союзом. Оцінено вплив тарифних та нетарифних заходів на продовольчі та непродовольчі товари у зв'язку з підписанням Угоди на митне регулювання. Вироблено практичні пропозиції щодо вдосконалення інституціонального механізму регулювання та контролю за впровадженням умов Угоди.

Ключові слова: тарифні заходи, нетарифні заходи, зовнішньоекономічна діяльність, технічні регламенти, квоти.

В статье проведен анализ состояния внедрения экономической части Соглашения об ассоциации Украины с Европейским Союзом. Оценено влияние тарифных и нетарифных мер по продовольственным и непродовольственным товарам в связи с подписанием Соглашения на таможенное регулирование. Сформулированы практические предложения по совершенствованию институционального механизма регулирования и контроля за внедрением условий Соглашения.

Ключевые слова: тарифные меры, нетарифные меры, внешнеэкономическая деятельность, технические регламенты, квоты.

The article analyses the state of implementation of the economic part of the EU-Ukraine Association Agreement and develops practical proposals for improving the administrative and legal mechanism for regulation and control over the implementation of the Agreement. The empirical basis of scientific research is the norms of the current legislation, statistical information and scientific publications on questions of customs-legal regulation.

The adoption of the Association Agreement has led to certain difficulties. In particular, the impossibility of adopting all technical regulations and regulations relating to sanitary and phytosanitary measures in a timely manner, as well as the impossibility of independent state interference in the regulation of rates of duty. Unfortunately, the mechanism for lifting non-zero rates of import duty and tariff quotas is not specified in the Agreement. In our opinion, the decision is to stimulate the implementation of technical regulations and sanitary and phytosanitary measures, since non-tariff measures restrain exports to European countries.

In addition to the analysis of tariff and non-tariff instruments, the administrative-legal mechanism of their implementation, in the part of regulatory regulation, control, coordination of responsible entities, is investigated.

An effective instrument for the implementation of the economic part of the agreement may be the creation of an Interdepartmental Commission on cooperation with the EU at the state level without the participation of foreign representatives. The task of this commission should be to ensure timely implementation of EU legislation in the national legislation, elaboration of a plan of action and control over their implementation, assistance in bringing technical regulations, sanitary and phytosanitary requirements into conformity, as well as active informing of foreign economic activity entities regarding new measures, procedures, EU requirements.

Key words: tariff measures, non-tariff measures, foreign economic activity, technical regulations, quotas.

У світі немає країн, які могли би жити у повній економічній ізоляції і Україна, у свою чергу, активно інтегрується у світовий економічний та інформаційний простір. Одним із досягнень України у цьому питанні є укладання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Угода про асоціацію створює нові інституційні умови для розвитку торгівлі та несе у собі низку ризиків та можливостей у розвитку торгівлі між Україною та Європейським Союзом (далі – ЄС). Це стає викликом не лише для українських компаній, а й для самої держави, оскільки існує об'єктивна необхідність побудови нових інституцій, а також зрозумілої координації дій на рівні уряду та інших органів публічної адміністрації.

Окремі теоретичні та практичні аспекти щодо імплементації Угоди досліджувалися такими представниками економічних та юридичних наук, як: В. Г. Андрійчук, О. О. Бакалінська, К. В. Бережна, І. В. Бураковський, О. С. Власюк, В. М. Геєць, С. І. Денисенко, Т. О. Зінчук, Є. В. Коротун, Т. О. Осташко, Б. С. Серебренніков, О. В. Сторожук та ін. У свою чергу, іноземні автори, такі як Ерік Райнерт, Дарон Аджемоглу та Джеймс Робінсон визначають основні драйвери підвищення конкурентоздатності країни на світовому ринку.

Натомість менше зустрічається наукових праць із відповідної тематики представників правових наук, окрім монографій, які заслуговують на особливу увагу, а саме «Правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності в умовах реалізації інтеграційних прагнень України» за редакцією О. О. Ашуркова та «Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції» за редакцією І. Ю. Матюшенка, С. В. Беренда, В. В. Резнікова, «Імпле-

ментація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості : наукова доповідь» за редакцією В. М. Гейця та Т. О. Осташко.

Метою статті є аналіз стану імплементації економічної частини Угоди про асоціацію Україна – ЄС та вироблення практичних пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правового механізму регулювання та контролю за впровадженням Угоди.

Розвиток зовнішньоекономічних відносин України з Європейським Союзом розпочався у 2002 році. 14 червня 2004 року Радою міністрів ЄС ухвалено Європейську політику сусідства, яка розглядалася окремо від подальшого розширення Європейського Союзу, та базувалася на трьох принципах – диференціації, доданої вартості, спільності у розробленні і впровадженні. Основним її інструментом були плани дій, що уклалися з кожною країною – сусідом. План дій Україна – ЄС був підписаний 21 лютого 2005 року, що визначав основні завдання Сторін на трирічний період [1].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом укладена у два етапи, які відбулися у 2014 році. На першому етапі була укладена політична частина Угоди та її Заключний акт, на другому етапі – прийнята економічна частина Угоди. Угода застосовувалася у тимчасовому режимі з 1 листопада 2014 року, а поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС почала діяти з 1 січня 2016 року [2].

Так, вже 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі. Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим

міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором із третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом.

Як справедливо зазначають Є. В. Коротун та Б. С. Се-ребренников, Угода про Асоціацію стала ще однією сходинкою економічної інтеграції України та країн ЄС, окрім утворення Глибокої та Всеосяжної Зони Вільної Торгівлі, що передбачає скасування більшості митних квот та тарифів, Угода заклала основи до гармонізації українського та європейського регулювання у сфері екологічних та технічних стандартів [3].

Угода про асоціацію з Євросоюзом є значним досягненням для України. Підписання даної Угоди встановлює низку завдань, які повинні бути виконані нашою країною. Дані завдання можна узагальнити у три групи: створення повноцінної зони вільної торгівлі, впровадження законодавчих норм, необхідних для узгодження з нормами ЄС та взяття Україною зобов'язань у сфері міжнародного співробітництва та боротьби з шахрайством, і протидія корупції [4, с. 1-2].

Основними засобами впливу Угоди щодо встановлення повноцінної зони вільної торгівлі є тарифні та нетарифні заходи.

Нетарифні інструменти є методами адміністративного впливу – це ефективний засіб регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом встановлення певних вимог до суб'єктів господарської діяльності при здійсненні ними зовнішньоекономічної діяльності. Метою запровадження певних заборон і обмежень при регулюванні зовнішньоекономічної діяльності є захист вітчизняного товаровиробника й виконання певних міжнародних зобов'язань країни [5, с. 338]. Відповідно до Угоди, такими заходами є технічні бар'єри, які передбачають вимоги щодо дотримання якості імпортованої продукції, маркування товарів, дотримання санітарно-гігієнічних норм, вимог техніки безпеки тощо.

Натомість, тарифні методи регулювання ЗЕД мають більш регулюючий вплив. За Угодою про асоціацію, це знижені або нульові ставки ввізного мита, а також наявність тарифних квот. Українські компанії можуть без обмежень постачати товари відповідної якості і понад тарифну квоту, проте ці обсяги обкладаються регулярними митами.

Як зазначалося вище, поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі з ЄС почала діяти з початку 2016 року, а отже, до 2026 року буде досягнута повна тарифна лібералізація та уніфікація правил торгівлі товарами та послугами. Під тарифною лібералізацією слід розуміти поступове зменшення ввізного мита на товари.

За статтею 64 Угоди [6] «Нормативно-правове наближення»: *Україна має наблизити своє законодавство про санітарні та фітосанітарні заходи до законодавства ЄС, як це визначено у Додатку V до цієї Угоди.*

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року було затверджено «Всеохоплюючу стратегію імплементації Глави IV щодо санітарних та фітосанітарних заходів [8], в якому зазначені строки впровадження даних Директив: з 2016 по 2021 роки. Стан імплементації завдань станом 01 лютого 2017 року [9] свідчить, що строки імплементації щонайменше двох завдань є простроченими: так, 2 січня 2016 року мало бути здійснено наближення норм національного законодавства щодо контролю температур у транспортних засобах, сховищах і на складах харчових продуктів швидкої заморозки, призначених для споживання людиною, до законодавства ЄС; а 1 січня 2017 року – наближення норм національного законодавства про заходи, які застосовуються щодо меду та продуктів бджільництва, до законодавства ЄС.

На сьогодні імплементовано 12 завдань із санітарних та фітосанітарних заходів. Більше 86 завдань мало бути виконано до 1 січня 2018 року, проте розгляд їх ще навіть не було розпочато. Положення, які стосуються сільського

господарства повинні бути втілені до 2025 року. На даний момент втілено 14 завдань.

Підсумовуючи вплив Угоди на продовольчі товари, можна виділити основні проблеми у вказаній сфері: по закінченню 10-річного періоду продукція агросектору ЄС буде більш захищеною у порівнянні з українським ринком. Угода про асоціацію обмежує можливості продажу товарів через встановлені тарифні квоти та наявність нетарифних бар'єрів; державні органи здійснили імплементацію ряду завдань, але частина з них є простроченими, інші мали бути введені до початку 2018 року.

Отже, можна зазначити відсутність ефективного механізму впровадження Угоди та необхідності реформування даної системи.

Загалом, наявність тарифних квот у короткостроковому періоді створює бар'єри для наповнення бюджету України. Але у довгостроковому плані, це може стати одним із рушіїв виробництва більш якісної та безпечної продукції.

Аналізуючи вплив тарифних та нетарифних заходів Угоди про асоціацію на непродовольчі товари, варто відмітити наявність умов щодо введення у дію технічних регламентів. За статтею 56 «Зближення технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності»: *Україна вживає необхідних заходів з метою поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС та зобов'язується дотримуватися принципів та практик, викладених в актуальних рішеннях та регламентах ЄС.*

Технічні регламенти, які вимагаються ЄС, викладені у Додатку III. Вони висвітлюють вимоги до машин, обладнань, що працюють під тиском, ліфтів, іграшок, радіо- та телекомунікаційного обладнання, електричних машин та інших [7]. Вимоги до непродовольчих товарів обмежуються лише технічними регламентами. Ввізне мито на такі товари дорівнює нулю вже у цьому році, а не по закінченню 10-річного періоду. Це стосується не лише сировини, але і товарів з доданою вартістю, а отже, це означає відсутність тарифної ескалації – зростання рівня тарифних ставок у міру зростання ступеня обробки товару, що є безперечним досягненням від підписання даної Угоди.

Також варто додати, що технічні регламенти обмежують експорт вітчизняних товарів. Поки всі ці регламенти не будуть прийняті, то процедура відповідності до цих товарів не буде задовільною, що може спричинити диспропорцію між ринком України та ринком ЄС.

Стан імплементації завдань станом на 15 грудня 2017 року щодо технічних регламентів свідчить, що стан цієї гілки документів є краще виконаним у порівнянні із впровадженням законодавства у сфері сільськогосподарської продукції та санітарних та фітосанітарних заходів.

При правильному та своєчасному впровадженні даних регламентів та директив у національне законодавство, Україна зможе отримати певні бенефіції, зокрема за статтею 57 Угоди [6] «Угода про оцінку та прийнятність промислових товарів»: *У майбутньому Угода про асоціацію передбачає поступове підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів АСАА (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods) для визначених промислових секторів.*

Це означає, що промислові товари з України можуть бути розміщені на ринку ЄС без проведення додаткових випробувань та процедур оцінки відповідності.

Стандарти якості продукції є найбільш важливими для всіх видів товарів, а вимоги до етикетування та маркування, а також відносно випробувань і сертифікації промислової продукції є більш суровими, ніж стандарти якості для продуктів харчування. Іншими словами, ринок ЄС щодо промислової продукції є більш захищеним зі сторони регламентів, а харчової продукції – зі сторони наявності тарифних квот та ненульових ставок ввізного мита.

Реформи, які йдуть разом з прийняттям Угоди, є дуже важливими для України. Як зазначив В. Т. Пятницький, реформи мають бути спрямовані не лише на спрощення вивезення товарів і послуг, а на модернізацію економіки, суспільних та міжособистісних відносин [4, с. 5].

Прийняття Угоди про асоціацію призвело до певних складнощів. Зокрема, неможливості прийняття усіх технічних регламентів та регламентів, що стосуються санітарних та фітосанітарних заходів своєчасно, а також неможливості самостійного втручання держави у регулювання ставок мита. На жаль, механізм зняття ненульових ставок ввізного мита та тарифних квот не зазначено в Угоді. На нашу думку, рішенням є стимулювання імплементації технічних регламентів та санітарних та фітосанітарних заходів, оскільки саме нетарифні заходи стримують експорт у країни Європи.

Окрім аналізу тарифних та нетарифних інструментів, також варто дослідити адміністративно-правовий механізм їх впровадження у частині нормативного регулювання, контролю, координації відповідальних суб'єктів. Доречними є слова голови представництва Європейського Союзу в Україні Я. Томбінські, який наголосив на важливості еволюційності процесу перезавантаження України для запуску механізмів, які довели б свою спроможність в інших країнах, необхідності побудови ринкових інституцій, а також зрозумілій координації дій на рівні уряду та інших державних органів управління цим процесом [4, с. 2].

Реалізація завдань, покладених на державу, неможлива без співпраці та взаємодії з цілим рядом державних інституцій, а питання організації інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у процесі здійснення заходів, передбачених Угодою, належить до пріоритетних [10, с. 19-20; 11, с. 3].

Розпорядженням КМУ від 17 вересня 2014 р. № 847-р «Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [12] затверджено план заходів з імплементації розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» та розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди. Суб'єктами, відповідальними за окремі напрями та заходи щодо імплементації Угоди, є: Урядовий офіс з питань європейської інтеграції, Міністерство закордонних справ, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство юстиції України, Міністерство соціальної політики, Державна фіскальна служба України, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство екології та природних ресурсів, Міністерство енергетики та вугільної промисловості, Міністерство внутрішніх справ, Державна служба фінансового моніторингу України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба України з питань праці, Державна служба інтелектуальної власності, інші центральні органи виконавчої влади.

Вказаним розпорядженням передбачено забезпечення виконання планів заходів у межах відповідних бюджетних призначень, а також за рахунок ресурсів міжнародної технічної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством та обов'язок міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям разом з іншими суб'єктами, відповідальними за виконання планів заходів, подавати щокварталу до 10 числа наступного місяця Кабінетові Міністрів України інформацію про стан виконання планів заходів для проведення Урядовим офісом з питань європейської інтеграції моніторингу ефективності його виконання та підготовки відповідних пропозицій.

Доцільним, на нашу думку, є створення Міжвідомчої комісії (далі – Комісія) на базі Мінекономрозвитку. *Пер-*

шим етапом діяльності даної Комісії має бути налагодження взаємодії із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, а саме доведення до виробників основних завдань, які мають бути досягнені при впровадженні даної Угоди. *Другим* етапом має бути встановлення усіх необхідних регламентів, які забезпечують відповідність українських товарів стандартам ЄС. Даний етап, на нашу думку, має забезпечуватися посадовою особою Мінекономрозвитку. Якщо, певні регламенти не встановлені, у такому випадку Комісія направляє запит до Мінекономрозвитку. *Третім* етапом має стати перевірка наявності тарифних квот та ставок увізного мита. Дані обмеження носять цілком регулятивний характер, оскільки за відповідності товарів стандартам ЄС тарифне регулювання має незначний вплив на торгівлю. Четвертий етап є заключним, оскільки він забезпечує моніторинг зовнішньоекономічної діяльності та формування нормативно-правових актів.

Так, до завдань Міжвідомчої комісії пропонуємо віднести наступні:

1. залучення всього ланцюга відповідальних державних органів та їх підрозділів в організаційній схемі. Важливо, щоб кожна структурна ланка (від Мінекономрозвитку до Міністерства соціальної політики) брала участь у впровадженні Директив ЄС. Це допоможе уникнути однобічних підходів до вирішення поставлених завдань. Для того, щоб не було перерв через консультування на різних етапах проходження ланцюга, посадові особи, що залучаються до Міжвідомчої комісії, мають бути наділені повноваженнями приймати рішення;

2. забезпечення збору, обробки, моніторингу та збереження статистичної інформації щодо найбільш орієнтованих на експорт галузей України та зіставлення цих показників із вже прийнятими директивами та тими, які потрібно прийняти та встановлення першочергових завдань;

3. вироблення шляхів реагування на ризики та загрози по впровадженню Директив чи Регламентів ЄС;

4. забезпечення взаємодії з Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;

5. надання щоквартальної звітності Урядовому офісу щодо виконаних заходів;

6. створення єдиного Веб-середиовища для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та усіх зацікавлених осіб;

7. проведення рекламної кампанії, яка стосується роз'яснення та підтримки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що позитивними сторонами тарифної лібералізації є поступове зниження ставок увізних мит, що з часом зробить європейські товари доступними для українського споживача, а також знаходження нових ринків збуту для української продукції. Також Угода передбачає наявність тарифних квот зі сторони ЄС та необхідність узгодження національного законодавства із законодавством ЄС як мінімум до 2021 року, що безумовно стимулюватиме суб'єктів господарювання виробляти продукцію згідно з новими вимогами та регламентами.

Важливим напрямом роботи уповноважених державних органів є активне інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо нових заходів, процедур, вимог ЄС з метою унеможливлення переорієнтації виробників на інші ринки. Одним зі засобів розвитку економічних відносин між Україною та ЄС є стимулювання імплементації технічних регламентів, санітарних та фітосанітарних заходів, оскільки саме нетарифні заходи стримують експорт у країни Європи.

Дієвим інструментом для імплементації економічної частини угоди може стати створення Міжвідомчої комісії з питань співробітництва з ЄС на рівні держави без участі іноземних представників, основним завданням якої має стати

забезпечення своєчасного впровадження законодавства ЄС у національне законодавство, розробка плану дій та контроль за їх виконанням, сприяння приведення у відповідність

технічних норм, санітарних та фітосанітарних вимог, а також активне інформування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності щодо нових заходів, процедур, вимог ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. План дій Україна – ЄС. Офіційний сайт Кабінету міністрів України. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=228235195&cat_id=223344678&ctime=1247480372053
2. Угода про асоціацію з Європейським союзом: нові можливості для українського бізнесу. Сайт проекту ЄС «Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС». URL: <http://www.association4u.com.ua/index.php/en/2-uncategorised/139-exportbook>
3. Серебренников Б.С., Коротун Є.В. Огляд наслідків змін технічного та митного регулювання Угоди про Асоціацію Україна – ЄС у сфері торгівлі будівельними матеріалами. Збірник наукових праць молодих учених «Актуальні проблеми економіки та управління». 2016. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102600/97676>
4. Імплементация Угоди про Асоціацію з ЄС: матеріали круглого столу. Національний інститут стратегічних досліджень, Київ. 2016. 52 с. URL: <http://panorama.niss.gov.ua/content/articles/files/9-1458658318.pdf>
5. Крупка І.М. Порівняльний аналіз основних інструментів зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації. Формування ринкової економіки в Україні. 2009, № 19. С. 335–351.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: від 27.06.2014 р. № 984_011. Офіційний вісник України, № 75, том 1, стор. 83, стаття 212.
7. Про графіки зниження ввізних мит України: Лист ДФС України від 06.01.2016 р. № 21/99-99-25-02-02-18. URL: http://www.cct.com.ua/2016/06.01.2016_21_99-99-25-02-02-18.html
8. Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV «Торговля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження КМУ від 24.02.2016 р. № 228-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-p/page>
9. Навігатор Угоди про Асоціацію з ЄС. URL: http://navigator.euointegration.com.ua/tasks?type=chapter&id=technical_barriers
10. Бережна К.В. Імплементация принципів організації і діяльності інститутів Європейського союзу в адміністративне законодавство України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2017. 34 с.
11. Матюшенко І.Ю., Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навч. пос. Харків: Харківський Національний університет імені Н.В. Каразіна, 2015. 495 с.
12. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядженням КМУ від 17 вересня 2014 р. № 847-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%8>
13. Про Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова КМУ від 4.10.2017 р. № 759. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/759-2017-p>
14. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2017 рік: Постанова КМУ від 28.12.2016 р. № 1009. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1009-2016-p>
15. Про затвердження Положення про департамент міжнародного торговельно-економічного співробітництва та європейської інтеграції: Наказ Мінекономрозвитку від 24.03.2016 р. № 502. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME160434.html
16. Офіційний сайт Мінекономрозвитку / Органіграма Мінекономрозвитку. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=c3dfd8a9-92d0-44b1-835e-e4c0bb005a23&title=OrganigramaMinekonomrozvitku>